

A fi social și nesocial online. Explorarea comportamentului agresiv online al copiilor și adolescenților (*cyber-bullying*)¹

Monica Barbovschi

Abstract

Acest studiu își propune să exploreze problema incipientă a agresivității online (cyber-bullying) în rândul adolescenților români, cu accent pe diferențierea tipurilor de agresivitate în relație cu utilizarea instrumentelor de socializare (mesagerie instant și rețele sociale), monitorizare parentală și anumiți factori psihosociali. Rezultatele sugerează legături moderate cu utilizarea instrumentelor de socializare (SNS și IM) și cu monitorizarea parentală offline. Nu s-au găsit corelații semnificative între monitorizarea online (generală și legată de utilizarea rețelelor sociale) și cyber-bullying. Mai mult, factorii psihosociali arată implicații complexe pentru comportamentul agresiv online.

Cuvinte cheie: cyber-bullying, adolescenți instrumente de socializare, monitorizare parentală, factori psihosociali.

Introducere

Cu riscul de a aminti un clișeu, modalitățile de utilizare a tehnologiilor de comunicare sunt în continuă schimbare. Peisajul Internetului în societatea contemporană a devenit mai complex și mai generalizat, noi forme de comunicare și de apartenență fiind create într-un ritm alert, transformând în mod dramatic felul în care tinerii (copiii și adolescenții) interacționează.

Deși nu există o „generație digitală” (*born digital*) adolescentă în România, datorită unui pattern de difuzare tehnologică mai lent, tinerii devin „digitali” de la o vârstă din ce în ce mai mică (în ancheta noastră, numărul mediu de ani de utilizare a Internetului este de 2.88, SD=2.123, în timp ce numărul mediu de ani de utilizare a calculatorului este de 5.74, SD=2.659). Acest lucru înseamnă că există o adopție progresivă a variatelor tehnologii și utilizări asociate,

---

¹ Acest articol este rezultatul proiectului de cercetare *Riscuri și efecte ale utilizării Internetului în rândul copiilor și adolescenților. Perspectiva evoluției spre societatea cunoașterii (knowledge society)* finanțat de Ministerul Educației, grant CNCSIS tip A (nr. 1494/2007); echipa de cercetare coordonată de Prof. Dr. Maria Roth, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

spre deosebire de „nativii digitali” care au crescut într-un mediu saturat tehnologic. Cei mai tineri dintre subiecții noștri, de 13 ani, au început să utilizeze Internetul de la vârsta de 10 ani.

În mod firesc, au început să apară și în România preocupări legate de beneficii (efecte pozitive, oportunități) și riscuri (consecințe negative, pericole) asociate formelor de comunicare online. În rândul celor din urmă, preocupările majore se concentrează în jurul expunerii nedorite a tinerilor la conținut dăunător online (violent sau sexual), a pericolului de a fi seduși online de „prădători sexuali” (adulți) sau a formelor emergente de violență online (*cyberbullying*).

Prin urmare, una din întrebările logice în mintea noastră în termeni de intervenție socială este: ce putem face pentru a maximiza beneficiile (efectele pozitive) și de a minimiza riscurile (efectele negative)? Studiul de față încearcă o explorare a fenomenului *cyberbullying* în relație cu o serie de factori sociali și tehnologici.

Unghiul de abordare va fi și în acest caz unul al perspectivei acțiunii sociale, și nu a perspectivei victimizării, dublată de discursul inocenței (Meyer, 2007), ce nu face decât să întărească vulnerabilitatea structurală (Korbin, 2003) a tinerilor în raport cu adulții. Aliniindu-mă la poziția adoptată de Sonia Livingstone (2002, 2003), care respinge retorica panicii morale și legitimarea controlului adulților asupra vieții copiilor, consider că a-i privi pe copii drept neajutorați, dar în același timp mai abili din punct de vedere tehnologic, e o abordare incongruentă, pasibilă de a produce doar înțelegeri parțiale sau eronate a ceea ce fac tinerii online.

Literatura legată de cyberbullying

Comportamentul de *cyberbullying* sau *cyber-bullying* (comportament agresiv, de hărțuire online) poate fi definit în mod simplu ca activitate ce implică utilizarea comunicării mediate de calculator (CMC) pentru a hărțui, agresa, amenința, batjocori alți tineri în mod deliberat și repetat. Willard (2005) identifică șapte moduri în care comportamentul de *cyberbullying* se poate manifesta: (a) *flaming* (agresiune verbală) – implică trimiterea de mesaje vulgare, furioase sau ofensatoare unei persoane sau unui grup online; (b) *harassment* (hărțuire) – implică trimiterea repetată de mesaje ofensatoare unei persoane; (c) *denigration* (denigrare) – trimiterea sau postarea de afirmații răutăcioase, neadevărate sau dăunătoare despre o persoană; (d) *cyberstalking* (urmărire online) – comportament de hărțuire ce include amenințări sau este extrem de intimidant; (e) *masquerading* (mascaradă) – a pretinde că ești altcineva și a posta materiale care denigrează persoana respectivă sau o plasează într-o situație într-un potențial pericol; (f) *outing* și *trickery* (păcălire și dezvăluire) – implică folosirea unor trucuri pentru a

solicita informații compromițătoare despre o persoană și publicarea respectivelor informații; și (g) *exclusion* (excludere) – descrie acțiuni menite a exclude în mod intenționat o persoană dintr-un grup online (a cere colegilor să blocheze/excludă pe cineva din listele de Yahoo Messenger).

Willard sugerează că orice adolescent care comunică online a jucat la un moment dat un rol din triada agresor, victimă sau martor (pasiv).

Există studii (Unnever, 2005) care afirmă că tinerii care joacă rolul de victime agresive (copii care au fost agresați dar care la rândul lor au agresat alți colegi de școală) au trăsături psihosociale și background mai apropiate de agresorii „puri” decât de victime. În ce privește agresivitatea online, cercetările arată că linia dintre agresori și victime este din ce în ce mai neclară, adesea victimele ripostând la rândul lor prin comportament agresiv online (Palfrey, 2008).

Totuși, a cădea de acord asupra unei definiții a comportamentului de *cyberbullying* nu este o sarcină ușoară. Din cauza lipsei acorării în spațiul fizic, material, acest tip de agresiune relațională și emoțională (Zhang, 2008), ce poate include bârfa și excluderea, este mai greu de identificat.

Desigur, o serie de abordări explanatorii au încercat să răspundă la întrebarea: de ce tinerii agresează online? Unele explicații se bazează pe motivul convenienței:

“In some cases what we heard was that adolescent cruelty had simply moved from the school yard, the locker room, the bathroom wall and the phone onto the internet. The simplicity of being able to replicate and quickly transmit digital content makes bullying quite easy”(Lenhart, 2007).

Alte explicații încearcă să includă teorii revizuite ale patternurilor de socializare. Pe măsură ce comunicarea online devine un fenomen generalizat și banalizat, iar distincția dintre comportament offline și comportament online este tot mai problematică, motivul convenienței face loc din ce în ce mai mult argumentului socializării. După cum sugerează Beale și Hall (2007) adolescenții sunt din ce în ce mai neînhibați la adăpostul anonimatului în a spune lucruri pe care nu le-ar spune față în față. Dar, în majoritatea cazurilor, nu putem vorbi de protecția anonimatului, cel mai adesea agresorii și victimele se cunosc sau cel puțin își cunosc colegii și prietenii. Din cauza lipsei de stimuli non-verbali în comunicarea online, suferința provocată

celuilalt nu este percepută cu atâta ușurință, consecințele comportamentului agresiv nefiind imediat vizibile.

Într-un studiu desfășurat în Marea Britanie de către NHC și Tesco Mobile (2005) asupra „agresivității mobile” (*mobile bullying*), 11% dintre subiecți au recunoscut că au trimis un mesaj agresiv sau amenințător altcuiva. Alte cercetări au dezvăluit rezultate similare:

Tabel 1. Tipuri de Cyberbully-ing.

Cea mai obișnuită formă de <i>cyberbullying</i> : dezvăluirea informațiilor personale/private		
<i>Tu, personal, ai pățit vreuna din situațiile următoare online?</i>		
	<i>Da</i>	<i>Nu</i>
Cineva care luat un mesaj personal, e-mail, SMS pe care tu l-ai trimis și l-a dat mai departe altora sau l-a postat să-l vadă și alții	15%	85%
Cineva care a răspândit zvonuri despre tine online	13%	87%
Cineva care ți-a trimis un mail, SMS sau mesaj IM agresiv sau amenințător	13%	87%
Cineva care a postat o poză compromițătoare de-a ta, fără să-ți ceară voie	6%	94%
Răspuns Da la oricare din cele patru afirmații	32%	68%

Sursă: *Pew Internet & American Life Project -Parents and Teens Survey, Oct- Nov. 2006. Eșantion online de adolescenți [n=886]. Eroare ±4%*

Un adevăr care devine din ce în ce mai ubicuu este faptul că tinerii dobândesc un anumit tip de putere (*empowerment*) prin noile tehnologii și noile abilități tehnologico-sociale asociate, iar relația acestora cu comportamentul agresiv necesită investigații amănunțite. Anastasia Goodstein (2007) explică de ce unii copii devin agresori: au probleme de control al furiei (*anger management*), provin din medii violente (acasă sau vecinătate), au părinți autoritari sau probleme acasă, sau pot să aibă abilități sociale scăzute sau stimă de sine scăzută.

Alte cercetări (Lenhart, 2007) au abordat aspecte descriptive, cum ar fi pattern-uri de gen (e.g. fetele sunt în mai mare măsură decât băieții victime ale fenomenului de *cyber-bullying*) sau comparații între agresivitatea online și offline. Fetele declară într-o mai mare măsură ocurența fenomenului– 38% dintre fete declară că au fost agresate online, în comparație cu 26% dintre băieți. Fetele mai în vârstă declară fenomenul într-o mai mare măsură decât fetele mai tinere și decât băieții, 41% dinter fetele cu vârsta între 15 și 17 ani raportând astfel de experiențe. Diferențele față de agersivitatea offline, unde băieții sunt cel mai adesea atât victime, cât și agresori, apar ca evidente. Mai mult, se pare că fetele sunt mai atrase decât băieții spre răutăți online (Goddard, 2008).

O altă întrebare de cercetare relevantă pe care doresc să o adresez și eu este: Dacă și în ce fel rețelele sociale facilitează agresivitatea online? Tinerii de astăzi nu simt că utilizarea Internetului, e-mail-ului, mesageriei instant sau a SMS-ului „fură” din timpul alocat prietenilor (Bryant, Sanders-Jackson & Smallwood, 2006). Dimpotrivă, CMC a devenit un mod de a extinde și continua interacțiunile offline cu prietenii și colegii. Rețelele sociale fac parte din „instrumentele” pe care tinerii le folosesc pentru a ține legătura cu ceilalți tineri. Boyd și Ellison (2007) propune o definiție a rețelelor sociale (SNSs) ca „servicii bazate pe Internet care permit indivizilor să (1) își construiască un profil public sau semi-public într-un sistem de sine stătător, (2) își articuleze o listă de alți utilizatori cu care au o anumită relație și (3) să vadă și să traverseze lista lor de contacte și a altora în interiorul sistemului”.

Unele dintre trăsăturile SNS pot facilita comportamentul agresiv online, cum ar fi profilul public al indivizilor (ca „regulă” a acestor site-uri, deși în momentul creării profilului sau ulterior utilizatorul și-l poate restricționa), vizibilitatea rețelei de prieteni a fiecăruia (chiar dacă profilul e restricționat, ca în cazul Facebook), posibilitatea de a posta comentarii la profil sau la poze sau, mai recent, aplicațiile de chat/mesagerie instant integrate profilului individual (Facebook, probabil în viitor urmat de Hi5, rețeaua socială cu cel mai mare număr de utilizatori tineri în România).

Este firesc ca o utilizare mai frecventă a Internetului poate duce la o mai mare expunere la conținut inadecvat online (Fleming et al., 2006), la fel cum pare firesc că o mai mare frecvență a utilizării instrumentelor de socializare online poate favoriza o mai mare expunere la comportament agresiv online.

Prin urmare, este necesar să investigăm utilizarea rețelelor sociale în relație cu comportamentul agresiv online (H: mai multe legături/relații/contacte pe rețeaua socială, mai mult *cyber-bullying*?). Problema utilizării Internetului în relație cu variate competențe școlare a fost deja investigată:

“It found that children engage with different kind of media activities and some of these are significantly related to psychosocial factors, however, these correlations were in general quite small. Entertainment usage was associated with low scholastic competence”. (Heim, J., Bae Brandtzæg, P., Hertzberg Kaare, B., Endestad, T. & Torgersen, L., 2007)

Un alt studiu important care corează diferite utilizări ale Internetului și gratificațiile asociate este cel al lui Cho et al. (2003), care distinge între utilizări de interacțiune, supraveghere și consum, și gratificațiile ce le corespund, anume de conectare, învățare și achiziție.

Totuși, chiar dacă există o relație între rețelele sociale și *cyber-bullying*, după cum sugerează studiul Pew Internet & American Life Project (Lenhart, 2007) e mai degrabă relația dintre gratificațiile de conectare și agresivitatea online cea care necesită o mai atentă investigație.

Controlabilitatea mediului online a fost folosită drept explicație pentru victimizarea în relațiile/ interacțiunile online. Adolescenții care comunică mai mult pe Internet percep într-o mai mare măsură acest tip de comunicare ca fiind mai controlabil, caracterizat de o mai mare reciprocitate, mai extins și mai profund decât comunicarea față în față (Peter & Valkenburg, 2006). Prin urmare, asocierea dintre competențele sociale și *cyberbullying* poate furniza anumite explicații pentru fenomenul agresivității online prin identificarea patternurilor de vulnerabilitate socială.

Competență socială: conceptualizată ca și abilități de comportament social, ce influențează construcția „eficienței de sine” (Bandura et al., 2003). Scala eficienței de sine a copiilor în interacțiunea cu grupul de semenii (*peers*) măsoară felul în care copiii își percep propria eficacitate în interacțiunea socială cu ceilalți (Heim et al., 2007). *Conceptul de sine (self-concept)* a fost definit ca acceptare socială (măsurarea percepției proprii popularității și a credinței că au mulți prieteni).

Alte cercetări au încercat să identifice trăsături psihosociale specifice ale agresorilor și ale victimelor. Background-ul social al agresorilor, victimelor și al victimelor agresive pare să difere semnificativ (Dake, Price & Telljohann, 2003).

După cum am precizat anterior, încerc să mă detașez de o poziție a retoricii morale ce portretizează copiii/ adolescenții ca fiind vulnerabili, cum ar fi poziționarea lui Brydolf (2007) în termeni de protecție a “celor conectați social și fără experiență” („*inexperienced social networkers*”), încercând în schimb să vorbesc despre ei ca despre niște agenți sociali competenți în diferite relații de putere asimetrice.

Ipoteze

Comportamentul necugetat (agresiv) poate fi rezultatul unui pattern de socializare complex (Arnett, 1995): o mai puțină presiune a regulilor sociale, mai puține restricții, timp

nesupravegheat de către membrii adulți ai familiei. Deși nu aș utiliza termenul “necugetat”, consider și eu că prezența și tipul de monitorizare parentală determină comportamentul agresiv online (mai puțin control, mai mult comportament agresiv) - H1.

S-a constatat că diferite experiențe de socializare influențează în mod diferit cele trei roluri în triada agresivității: agresorii puri, victimele și victimele agresive. În studiul de față am inclus tipuri de monitorizare parentală ca predictorii (vezi mai jos) ai comportamentului agresiv. O altă asumție a fost legată de relația pozitivă între utilizarea intensă a instrumentelor de socializare online – utilizarea frecventă a mesageriei instant (IM) și a avea un profil pe o rețea socială – și a efectelor asociate (e.g. numărul de prieteni online), pe de-o parte, și comportamentul agresiv, pe de altă parte (H2).

Ultima presupunere se leagă de factorii psihosociale și de background-ul social (e.g. auto-percepția ușurinței în a lega prietenii sau divorțul părinților în relație cu comportamentul agresiv. De asemenea, singurătatea ar putea influența pozitiv comportamentul agresiv). Prin urmare ultima ipoteză poate fi formulată astfel: agresorii au în mai mare măsură un background social negativ (H3).

Metodă

1806 de chestionare auto-administrate în 106 clase de gimnaziu și liceu din Cluj-Napoca au fost colectate în noiembrie 2007. Aprobarea pentru derularea anchetei a fost obținută de la Inspectoratul Școlar și de la directorii fiecărei școli din eșantion. Părinții au fost informați prin diriginții de clasă, iar acordul explicit al copiilor a fost obținut de asemenea (pentru detalii, vezi *Anexa*).

Chestionarul a vizat o serie de activități și comportamente, dintre acestea o serie fiind relevante pentru subiectul tratat aici. Din cauza naturii parțial exploratorii a studiului, itemii legați de cyberbully-ing diferă parțial de cei utilizați în cercetări anterioare. În ce privește predictorii utilizați, atât socializarea primară cât și socializarea în grupurile de egali (*peer groups*) sunt cunoscute ca relevante în studierea comportamentului agresiv. Am inclus prin urmare itemi de monitorizare parentală, itemi legați de socializarea online și câteva dimensiuni psihosociale și de background familial.

a) *Monitorizare parentală: offline, online și legată de rețele sociale*

Activitatea adolescenților este monitorizată slab de către părinți, 58.6% dintre ei declarând că nu au nici un fel de limitări sau restricții legate de utilizarea calculatorului sau a Internetului (N=1806). Cea mai frecventă formă de control parental e cea legată de timpul petrecut de copii în fața calculatorului (raportat de 29.7% dintre băieți și 33% dintre fete). Totuși, nu se înregistrează diferențe de gen semnificative pentru cei trei itemi de monitorizare online.

Tabel 2. Mi se impun reguli sau restricții în ce privește timpul pe care îl petrec pe Internet. (Online Monitoring)

			Mi se impun restricții în ce privește timpul pe care îl petrec pe Internet		
			fals	adevarat	Total
Sexul	feminin	Frecvență	680	335	1015
		%	67.0%	33.0%	100.0%
	masculin	Frecvență	523	221	744
		%	70.3%	29.7%	100.0%
Total	Frecvență	1203	556	1759	
	%	68.4%	31.6%	100.0%	

Tabel 3. Mi se impun restricții în ce privește conținutul paginilor pe care le deschid (Online Monitoring 2)

			Mi se impun restricții în ce privește conținutul paginilor pe care le deschid		
			fals	adevarat	Total
Sexul	feminin	Frecvență	943	72	1015
		%	92.9%	7.1%	100.0%
	masculin	Frecvență	669	76	745
		%	89.8%	10.2%	100.0%
Total	Frecvență	1612	148	1760	
	%	91.6%	8.4%	100.0%	

Tabel 4. Mi se impun restricții în ce privește persoanele cu care vorbesc pe Internet (Online monitoring 3)

			Mi se impun restricții în ce privește persoanele cu care vorbesc pe Internet		
			fals	adevarat	Total
Sexul	feminin	Frecvență	941	74	1015
		%	92.7%	7.3%	100.0%
	masculin	Frecvență	703	42	745
		%	94.4%	5.6%	100.0%
Total	Frecvență	1644	116	1760	
	%	93.4%	6.6%	100.0%	

N=1760

Dintre părinți, 43% au restricționat într-un fel sau altul, accesul copiilor lor la Internet. Am inclus în plus doi itemi de monitorizare parentală offline, anume: “ Părinții (tutorii) mei știu

întotdeauna unde mă aflu când nu sunt acasă sau la școală.” -OffM1 și “ Părinții (tutorii) mei știu întotdeauna cu cine îmi petrec timpul când nu sunt acasă sau la școală.”-OffM2 ($r=.447$, $p<0.001$). 30%, respectiv 40% dintre copii au dat răspunsuri negative.

Diferențe semnificative între băieți și fete au apărut și pentru acești itemi, fetele raportând mai multă monitorizare generală pentru ambii itemi (deși valoarea coeficienților e mică, aceștia sunt semnificativi la nivelul ($r=.145$ pentru primul item și $.200$ pentru al doilea). Am efectuat un test T de independență pentru cei doi itemi, care a confirmat diferențele de gen în monitorizare ($t= -5.934$ pentru OffM1 și -8.287 pentru OffM2, $p<.001$).

În ce privește accesarea rețelelor sociale de către copii, 82.5% dintre părinți știu despre această activitate (conform răspunsurilor copiilor), dar marea majoritate (94.7%) nu sunt interesați deloc de ce fac copii pe aceste site-uri. Similar, 93% dintre părinți nu se interesează de persoanele pe care copiii le adaugă în lista lor de prieteni (fetele raportând totuși o mai mare monitorizare, deși coeficienții sunt mici, $r=.133$). Nu s-au înregistrat diferențe de gen pentru itemul “persoane pe care le adaug ca prieteni”. De asemenea, nu s-au înregistrat diferențe între copiii care utilizează rețelele sociale și cei care nu le utilizează pentru itemii de monitorizare generală online (OnM 1 to 3).

Tabel 5. Părinții mei se interesează de modul în care folosesc rețeaua socială (SNS-M1)

			Părinții mei se interesează de modul în care folosesc rețeaua socială		
			da	nu	Total
Sex	feminin	Frecvență	50	667	717
		% din Sex	7.0%	93.0%	100.0%
		% dinTotal	4.3%	56.7%	61.0%
	masculin	Frecvență	12	447	459
		% din Sex	2.6%	97.4%	100.0%
		% dinTotal	1.0%	38.0%	39.0%
Total	Frecvență	62	1114	1176	
	% din Sex	5.3%	94.7%	100.0%	
	% dinTotal	5.3%	94.7%	100.0%	

Tabel 6. Părinții mei se interesează de persoanele pe care le adaug ca prieteni (SNS-M2)

			Părinții mei se interesează de persoanele pe care le adaug ca prieteni		
			da	nu	Total
Sex	feminin	Frecvență	62	684	746
		% din Sex	8.3%	91.7%	100.0%
		% dinTotal	5.1%	56.2%	61.3%

masculin	Frecvență	23	448	471
	% din Sex	4.9%	95.1%	100.0%
	% dinTotal	1.9%	36.8%	38.7%
Total	Frecvență	85	1132	1217
	% din Sex	7.0%	93.0%	100.0%
	% dinTotal	7.0%	93.0%	100.0%

N=1217

Caracteristicile monitorizării parentale pot fi sumarizate astfel: descrește cu vârsta, nu diferă major pentru băieți și fete în funcție de timpul petrecut online, conținut accesat sau persoane cu care copiii vorbesc. Totuși, monitorizarea parentală offline este prezentă mai mult în cazul fetelor.

Nu s-au detectat corelații semnificative între itemii de monitorizare parentală online (generală și legați de rețele sociale) și offline. Doar corelații pozitive slabe s-au stabilit între monitorizarea parentală online generală și cea legată de rețele sociale.

Nu s-a înregistrat vreo atenție specială din partea părinților pentru copiii care utilizează rețelele sociale, față de cei care nu le utilizează. Marea majoritate a copiilor ce utilizează rețelele (92%) declară că părinții lor nu se interesează nici de felul în care le folosesc, nici de persoanele pe care le adaugă în lista de prieteni.

b) Pattern-uri de socializare online

Din totalul eșantionului, aproape 1200 de copii (70%) au un profil pe o rețea socială, 80% din aceștia au un profil public, vizibil tuturor (20% au profil restricționat, vizibil doar prietenilor adăugați în listă). 75.6% au declarat că nu li s-a întâmplat nimic neplăcut pe rețeaua socială, 6% au raportat insulte, 4% glume pe seama lor, 5% solicitări de natură sexual, iar 4% alt gen de propuneri neplăcute. 64.5% dintre cei care au declarat incidente neplăcute au spus cuiva (de obicei prieten sau membru al familiei).

Cea mai populară metodă de comunicare și de “a fi social” online este serviciul de mesagerie instant (IM), cu 90% dintre tinerii utilizând o aplicație de acest gen (Yahoo Messenger fiind cel mai popular). Un alt indicator al sociabilității online al unui tânăr este numărul de persoane cu care acesta vorbește în mod frecvent (indiferent dacă i-a întâlnit sau nu față în față). Cu toate acestea nu există corelație între numărul de prieteni sau cunoștințe cu care copiii vorbesc online și utilizarea rețelelor sociale.

c) Factori psihosociali și background social

Cercetările anterioare legate de cyberbullying au încercat să distingă anumiți predictor ai comportamentului agresiv (în opoziție cu profilul victimelor). Printre aceștia, singurătatea și abilitatea de a lega noi prietenii s-au dovedit a fi factori semnificativi în procesul de victimizare (atât pentru victime, cât și pentru agresori, deși în mod diferit).

Am cerut respondenților să își evalueze o serie de competențe și abilități sociale în comparație cu alte persoane de aceeași sex și aceeași vârstă, pe o scală Likert în 5 trepte, variind de la 1 (mult mai puțin) la 5 (mult mai mult). Pentru cei 5 itemi menționați, coeficientul Alpha a fost de .743) sugerând gruparea acestora într-o dimensiune pe care am numit-o Dimensiunea Auto-Descrierii Pozitive (PSDD). Cei 5 itemi au fost:

Cât crezi că te caracterizează expresia...(în comparație cu o persoană de același sex și aceeași vârstă)?

1. “abilități de conducere”
2. “leg ușor prietenii”
3. “deschis la nou”
4. “popular în rândul sexului opus”
5. “încercător în forțele proprii”

Există o asociere pozitivă între dimensiunea PSDD și componenta Cyberbully-ing, deși destul de slabă ($r = .189$, $p < .001$). Singurătatea autoraportată a fost inclusă și ea în analiză (itemul ”Mă simt adesea singur”, scală dihotomică); 20% din copiii incluși în eșantion au răspuns afirmativ (fetele ceva mai mult decât băieții, deși diferența semnificativă e mică). De asemenea, am inclus un item legat de sociabilitatea online (”De când folosesc Internetul, am mai mulți prieteni”, scală dihotomică).

În plus, statutul marital al părinților este presupus ca având un impact asupra tipului de socializare al copiilor. 10% au raportat părinți divorțați.

Agresiunea online și agresorii

Fenomenul *cyberbully-ing* arată o creștere în rândul tinerilor din Cluj-Napoca, cu 65.3% (71% băieți, 61% fete, $r = -.103$, $p < 0.001$) ce declară că au făcut cel puțin o dată că au făcut o glumă despre un coleg împreună cu alți colegi (pe IM, e-mail sau chat), 47.2% a făcut glume în același mod pe seama unui profesor (fără diferențe între fete și băieți). Foarte puțini trec dincolo

de simpla ”bârfa” spre ceva mai serios: doar 9.3% au postat glume despre un coleg, 8% despre un profesor (băieții mai mult decât fetele, deși diferențele sunt mici).

9.6% (16% băieți, 4.8% fete, $r=-.187$ $p<0.001$) au filmat un coleg într-o situație neplăcută/stânjenitoare și au postat materialul pe Internet să-l vadă și alții. Alte comportamente, mai ușor catalogate ca agresive sunt amenințările și excluderea: 18.7% (27.5% băieți, 12% fete, , $r=-.196$, $p<0.001$) au amenințat online cu violență fizică un alt coleg, 11.6% au cerut prietenilor să excludă din lista de messenger sau din rețea un alt coleg (15.4% băieți, 8.9% fete, $r=-.101$, $p<0.001$).

A face glume pe seama unui coleg este cea mai frecventă formă de <i>cyberbully-ing</i>		
Cel puțin o dată...	Yes	No
	... Am făcut glume pe seama unui coleg/colegă de clasă sau școală împreună cu alți colegi sau prieteni (pe messenger, e-mail, chat).	65%
... Am făcut glume pe seama unui profesor împreună cu alți colegi sau prieteni (pe messenger, e-mail, chat).	47%	53%
.. Am postat pe blog sau în profilul meu (Facebook, MySpace, Hi5 etc.) glume despre un coleg / colegă de clasă sau școală.	10%	90%
.. Am postat pe blog sau în profilul meu (Facebook, MySpace, Hi5 etc.) glume despre un profesor.	8%	92%
... Am filmat un coleg/ colegă într-o situație neplăcută pentru el/ea și am pus filmul pe Internet să-l vadă și alți colegi.	10%	90%
... Am amenințat cu bătaia un coleg/ colegă pe messenger, chat sau e-mail	19%	81%
... Am cerut colegilor să excludă din lista lor de prieteni (pe messenger sau rețea) un anumit coleg sau colegă.	12%	88%

Sursă: *Riscuri și efecte ale utilizării Internetului în rândul copiilor și adolescenților. Oct- Nov. 2007. [n=1771].*

Există un pattern de *cyberbully-ing* ce se poate observa din corelații bivariante (toți itemii au arătat corelații pozitive):

-glumele despre colegi sau profesori ($r=.414$) se corelează pozitiv cu toți itemii, dar mai ales cu amenințarea cu violență fizică ($r=.215$, respectiv $.202$, $p<0.001$)

-postarea de glume despre colegi și profesori ($r=.425$) arată corelații moderate cu filmarea și postarea de materiale stânjenitoare cu alți colegi ($r=.340$), dar și cu amenințarea și excluderea.

-filmarea/postarea arată corelații moderate cu amenințarea și excluderea ($r=.346$ și $.350$, $p<0.001$)

Cei care bârfesc/glumesc nu sunt cei care postează informații despre colegi. Cei care filmează sunt, în mod așteptat cei care postează informațiile. Amenințarea cu violența fizică se corelează cu toate acțiunile menționate, dar mai ales cu excluderea și filmarea. Băieții manifestă într-o mai mare măsură atât formele mai slabe de *cyberbully-ing*, cât și cele mai serioase.

Itemii legați de profesori, deși nu sunt forme de *cyberbully-ing*, pot oferi indicații asupra tipurilor de comportamente și motivațiile asociate. De exemplu, am constatat că itemii se grupează în funcție de tipul acțiunii (bârfă, postare de materiale), și nu în funcție de obiectul amuzamentului/agresiunii (colegi versus profesori). Acest fapt poate indica un determinism mai mare asociat tipului de CMC în sine: anumite tipuri de comportament sunt facilitate de mesageria instant și rețelele sociale, dar agresivitatea online este diferită de cea față în față (moduri diferite de a agresa același tip de victime).

Rezultate

Instrumente de conectare socială și cyberbully-ing

Analiza arată relații interesante între utilizarea instrumentelor de conectare socială (mesageria instant, rețelele sociale) și diferite forme de *cyberbully-ing*.

Există o asociere pozitivă între utilizarea SNS și a face glume pe seama colegilor online ($r=.146$, $p<0.01$), respectiv a face glume pe seama profesorilor online ($r=.107$), asociere confirmată și pentru mesageria instant ($r=.188$ și $.145$, $P<0.01$). Copiii care folosesc mesageria instant bârfesc mai mult, acest lucru se poate explica prin însăși natura fluidă a comunicării instant. Același lucru se poate constata și în cazul folosirii rețelelor sociale. Copiii care le folosesc bârfesc/fac glume pe seama celorlalți, dar nu se angajează în forme mai serioase de agresiune online. Nu s-au înregistrat diferențe între cei ce utilizează rețelele sociale sau mesageria instant și cei ce nu le utilizează în privința postării de glume despre colegi sau profesori, filmare și postare de conținut compromițător, amenințare sau excludere.

Corelații slabe la nivelul de semnificație $P<0.05$ s-au înregistrat între numărul de persoane, respectiv prieteni cu care copiii vorbesc pe net și toate formele de comportament de *cyberbully-ing* menționate, în special cu filmarea/postarea, amenințarea cu violența fizică și excluderea. Un sfat pentru părinți ar putea fi următorul: monitorizarea numărului de contacte din

listele de messenger și a numărului de ”prietenii” pe rețelele sociale ar putea reduce situațiile în care copiii intră în conflicte cu persoane necunoscute sau abia cunoscute, reducând astfel ocaziile de conflict. O afirmație moderată ar fi ca ipoteza H2 este parțial confirmată.

Monitorizare parentală și cyberbull-ying

- a) Monitorizare online – monitorizarea timpului sau a contactelor nu se corelează cu nici unul din comportamentele vizate, doar OnM2 –monitorizarea conținutului influențează negativ comportamentul de bârfă despre colegi și profesori
- b) Monitorizarea offline – copiii care raportează monitorizare offline se angajează mai puțin decât ceilalți în toate tipurile de comportamente vizate, dar mai ales în amenințarea cu violența fizică și filmarea unui coleg într-o situație neplăcută
- c) Monitorizarea SNS – ascunderea profilului față de părinți sau crearea unui profil ”cuminte” pentru părinți se corelează pozitiv cu toate cele trei forme de postare de conținut. Cu excepția monitorizării SNS corelată negativ cu glumele pe seama profesorilor ($r=-.116$), monitorizarea SNS nu este corelată în nici un fel cu comportamentele investigate.

Notă: Datele despre monitorizarea SNS colectate numai de la copiii ce utilizează rețelele, N=1195.

Copiii care sunt monitorizați offline de către părinți declară mai puține activități agresive de toate tipurile, în timp ce, în mod surprinzător, monitorizarea activităților online nu pare să aibă o influență prea mare.

Prin urmare, ipoteza H1 se confirmă doar parțial, pentru monitorizarea parentală offline.

Factori psihosociali și background familial în relație cu fenomenul cyberbull-ying

Contrar studiilor anterioare, rezultatele noastre arată corelații foarte slabe între sentimentul de singurătate și două din comportamentele investigate (postarea de glume despre colegi și excluderea).

Dimensiunea de descriere pozitivă PSDD este corelată pozitiv cu comportamentul de bârfă/a glumi despre colegi și profesori ($r=229$, respectiv 254 , $P<0.01$), dar și cu amenințarea cu violența fizică ($r=145$, $P<0.01$). Influența acestei dimensiuni este mai mare în cazul băieților

(corelație PSDD cu variabila set cyberbully-ing, $r=250$, $P<0.01$), deși fetele se aliniază aceluiași model (corelație $r=235$, $P<0.01$).

Abilitatea auto-percepută de a lega prietenii arată doar corelații slabe cu comportamentul agresiv online. Itemul divorț parental nu a arătat nici un impact.

În concluzie, a treia ipoteză este infirmată. Singurătatea și background-ul familial nu influențează comportamentele analizate. Dimpotrivă, itemii de extraversie (dimensiunea PSDD) influențează pozitiv formele minore de cyberbully-ing.

Limitări

Una dintre limitările studiului este faptul că, în ciuda eșantionului mare, datele au fost colectate de la o populație relativ omogenă. O a doua limitare e legată de tehnica de colectare a datelor, ce favorizează răspunsuri subversive- deliberat false sau în glumă (Hill, 2006). O a treia limitare survine din biasul autorității, sugerat de rata foarte scăzută a non-răspunsurilor (atât generale, cât și parțiale), deși majoritatea profesorilor nu au fost prezenți în timpul administrării chestionarelor. O ultimă limitare ține de modalitatea de construcție a itemilor incluși în comportamentul de cyberbully-ing. Deși unii itemi pot fi priviți ca forme minore/n serioase de comportament imatur, le-am inclus în chestionar pe considerentul escaladării comportamentelor de cyberbully-ing de la forme minore (bârfa), la forme mai serioase (postarea de conținut stânjenitor sau amenințarea cu bătaia).

Discuție

Internetul și formele variate de CMC (incluzând recente rețele sociale) au fost primite cu îngrijorări legate de efectele asupra copiilor și adolescenților, însoțite de reacții emoționale și exagerat de protectoare, expresie a unei perspective specifice asupra naturii copilăriei, saturată de imagini a vulnerabilității și inocenței. Urmând ideea necesității de a cerceta nu ce face tehnologia din copii, ci de a vedea ce fac copiii cu diferitele tehnologii de comunicare, studiul de față și-a propus o investigație a formelor incipiente de comportament agresiv online, îndreptând atenția spre rolul de "agresori" ca agenți abili din punct de vedere tehnologic.

Trei tipuri de variabile au fost puse în relație cu comportamentul descris ca *cyberbully-ing*: monitorizarea parentală, utilizarea instrumentelor de socializare online (rețele sociale și mesagerie instant) și o serie de variabile ce pot fi denumite factori psihosociali.

Pentru primul item, rezultatele arată că mai degrabă monitorizarea parentală offline influențează comportamentele investigate, și nu supervizarea activităților online, a timpului petrecut în fața calculatorului sau a contactelor adăugate de copii în lista de messenger sau în profilul de rețea. Pentru cel de-al doilea item, utilizarea mesageriei instant sau a rețelelor este corelată doar cu formele slabe de *cyberbully-ing* (glumele despre colegi și profesori). Problema care poate să apară în contextul discursului despre violența online este legată de includerea bârfelor și glumelor în sfera comportamentului de *cyberbully-ing*, care poate să distragă atenția de la alte forme, mult mai serioase sau chiar să trivializeze toată discuția despre agresivitatea online ca o problemă reală. De cealaltă parte a dezbaterii stă argumentul necesității de a acorda atenție și a răspunde chiar și formelor mai puțin severe de agresivitate online înainte ca acestea să escaladeze în forme mai serioase și dăunătoare.

Al treilea element, factorii psihosociali, au dezvăluit rezultate inconcludente. Pe de-o parte, singurătatea și background-ul familial disfuncțional (divorțul părinților) nu au avut nici o influență; alți itemi, ce pot fi însumați unei dimensiuni a extraverșiei, a descrierii în termeni pozitivi a unor abilități sociale proprii au arătat corelații cu anumite tipuri de comportament agresiv. Cercetările următoare ar trebui să exploreze relația dintre agresori și victime, cu accent pe detalierea diferitelor comportamente din sfera agresivității online, relația dintre agresivitatea offline și cea online, precum și descrierea detaliată a categoriei din ce în ce mai răspândite a ”victimelor agresive”.

Bibliografie:

- Arnett, J. (1995). *The Young and the Reckless: Adolescent Reckless Behavior. Current Directions in Psychological Science*. American Psychological Society.
- Bandura, A., Caprara G.V., Barbaranelli, C., Gerbino, M., Pastorelli, C. (2003). Role of Affective Self-Regulatory Efficacy in Diverse Spheres of Psychosocial Functioning. *Child Development* 74(3). Society for Research in Child Development.
- Beale, A.V., Hall, K.R. (2007). *Cyberbullying: What Schools Administrators (and Parents) Can Do. The Clearing House: Heldref Publications*.
- boyd, d. m., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), article 11. Available from <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html>.
- Bryant, J. A., Sanders-Jackson, A., & Smallwood, A. M. K. (2006). IMing, text messaging, and adolescent social networks. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2), article 10. Available from <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue2/bryant.html>.

- Brydolf, C. (2007). Minding MySpace: Balancing the Risks of Students' Online Social Networks. *California Schools Magazine*. Available from <http://www.csba.org>.
- Cho, J., de Zuniga, H.G., Rojas, H., Shaw, D. (2003). Beyond Access: The Digital Divide and the Internet Uses and Gratifications. *IT & Society* 1(4). Available from <http://www.itandsociety.org>.
- Dake, J.A., Price, J.H., Telljohann, S.K. (2003). The Nature and Extent of Bullying at School. *Journal of School Health* 73(5).
- Fleming, M.J., Greentree, S., Cocotti-Muller, D., Elias, K.A., Morrison, S. (2006). Safety in Cyberspace. Adolescents' Safety and Exposure Online. *Youth & Society* 38(2). London: Sage Publications.
- Goddard, C. (2008). Cyber World Bullying. *Illinois School Board Journal* 75. Illinois Association of School Boards.
- Goodstein, A. (2007). *Totally Wired. What Teens and Twins Are Really Doing Online*. New York: St. Martin's Griffin.
- Heim, J., Bae Brandtzæg, P., Hertzberg Kaare, B., Endestad, T., Torgersen, L. (2007). Children's usage of media technologies and psychosocial factors. *New Media & Society* 9(3). London: Sage Publications.
- Hill, M. (2006). Children's Voices on Ways of Having a Voice: Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation. *Childhood* 13(1). London: Sage Publications.
- Korbin, J.E (2003). Children, Childhoods, and Violence. *Annual Reviews of Anthropology* 32.
- Lenhart, A. (2007, June). Cyberbullying and Online Teens. Pew Internet & American Life Project. Available from <http://pewinternet.org>.
- Livingstone, S. (2003). Children's Use of the Internet: Reflections of the Emerging Research Agenda. *New Media & Society* 9(2). London: Sage Publications.
- Livingstone, S. (2002). *Young People and New Media*. London: Sage Publications.
- Meyer, A. (2007). The Moral Rhetoric of Childhood. *Childhood* 14(1). London: Sage Publications.
- NHC, Tesco Mobile (2005). Putting U in the Picture. Mobile Bullying Survey 2005. Available from <http://www.stoptextbully.com>.
- Palfrey, J. (2008). *Enhancing Child Safety and Online Technologies*. Final report of the Internet Safety Task Force from the Berkman Center for Internet & Society at Harvard university. Accesat în 16.01.2009 la adresa: http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/ISTTF_Final_Report.pdf.
- Peter, J., Valkenburg, P.M. (2006). Research Note: Individual Differences in Perceptions of Internet Communication. *European Journal of Communication* 21(2). London: Sage Publications.
- Unnever, J.D. (2005). Bullies, Aggressive Victims, and Victims: Are They Distinct Groups? *Aggressive Behavior* 31. Wiley InterScience.
- Willard, N. (2005). Cyberbullying and Cyberthreats. OSDFS National Conference. Available from <http://csriu.org/cyberbullying.pdf>.
- Zhang, S., (2008, May). From Email to Blog. A DN Debate on Cyberbullying. *Digital Natives Blog*. Available from <http://blogs.law.harvard.edu/digitalnatives/category/digital-safety/>.